

Mgr. Zdeněk Vašek, Zbožné dary v českém středověku,

Disertační práce, Ústav českých dějin, Filozofická fakulta UK, Praha 2016, 324 stran text, 61 stran příloh.

Hodnotit práci, která vznikla z nadšení, na základě obtížné práce s prameny, přes nelehké vyrovnávání se s teoretickými studiemi, jež se týkají obecně kategorie darů a speciálně pak církevních nadací, až k stávající podobě, je pro mne velmi obtížné. Čtu ji totiž z pozice zasvěcené osoby, která chápe nevyřčené a domýšlí jen naznačené. Téma předložené práce je pro české prostředí zajímavé už samotným výběrem zkoumaného vzorku donátorů, který zatím nebyl jako celek u nás takto zkoumán. Časové vymezení práce léty 1200 – 1350 není mechanické, ani samoúčelné. Společensko-politické, ekonomické i kulturní změny, jimiž prošla česká společnost ve 13. století, se dotvářely a upevňovaly v 1. polovině 14. století. A právě církevní donace české šlechty doby vlády Jana Lucemburského byly původním východiskem autory práce. Rozšíření časového spektra mu dalo možnost postihnout vývoj nadační praxe po stránce její duchovní náplně i reprezentačních a ekonomických aspektů.

První část své práce Zdeněk Vašek věnoval otázce kategorie daru jako takového a jeho užití v církevním prostředí. Prostudoval velký počet zahraničních titulů, jež ho vedly k následujícím teoretickým úvahám o poslání, charakteru a významu církevních donací a jejich kategorizaci. Vyšel především z teorie daru Marcela Mause, která výrazně ovlivnila následující generace badatelů a evidentně je blízká i autorovi disertační práce. V potaz ale vzal i mladší göttingenskou školu Otty G. Oexla, zdůrazňující mimo jiné kulturní rovinu darů v chování a prezentaci společnosti.

V další části práce (kap. 5) autor popsané chápání darů církvi a jejich proměny aplikuje na české a moravské prostředí. Ale i v této kapitole zůstal víceméně u shrnujících a kategorizujících úvah, a to i ve velmi zajímavých pasážích, v nichž sleduje vývoj smyslu daru (od darů *pro anima* po uvědomělou *memorii*). Dary šlechty církvi v Čechách a na Moravě ve zvoleném časovém úseku jsou sice pojednány z hlediska jejich typů, motivace i funkce z hlediska donátorů, ale o konkrétních osobách či rodinách a jejich nadacích se zatím příliš nedozvíme.

Rozboru a charakteristice církevních donací české a moravské šlechty je věnována až 6. kapitola práce (s. 198–268). Autor ji strukturoval do několika podkapitol, v nichž sleduje různé aspekty donační aktivity šlechty, motivaci darů, strukturu darů a jejich proměny. Oprávněné je časové rozvržení tématu do čtyř úseků podle typů a charakteru donací, které by možná chtělo více skloubit s celkovým sociálně-ekonomickým vývojem celého království (vyčerpání možností větších klášterních fundací, nahrazený zájmem o zvelebování stávajících), záslužné je též konstatování o podílu méně majetné šlechty na donační praxi, stejně jako postřeh, že na konci 13. století výrazně klesly donace šlechty (s. 22), na rozdíl od královské rodiny. Poněkud stručná je i podkapitola “Příjemci darů“, v níž se více řeší postoj dárce, než dopad nadace pro obdarované instituce, více mohly být rozvedeny i otázky obliby řeholí, módnost či tradice při jejich výběru. Následující podkapitola rozebírá skupinu dárců

podle jejich společenského statusu a genderu. Texty doplňují grafy. Pro poslední fázi sledovaného období má význam i exkurz (kap. 6.5, s. 268–280) o donacích krále Jana a jeho ženy Elišky Přemyslovny a jejich srovnání s donacemi šlechty. Autor dokazuje, že manželský pár byl v tomto směru značně aktivní, byť nezahrnovaly velké klášterní fundace, kromě Janova založení kartouzy na Smíchově. Domnívám se ale, že právě tato fundace je svým významem srovnatelná se zbraslavským klášterem Václava II. Donátorské činnosti krále Jana autor připisuje většinou politicko-reprezentativní cíl, silnější duchovní rozměr u nich předpokládá až v závěru panovníkova života. Stranou zůstalo srovnání s Janovými nadacemi v Lucembursku (i když jsou uvedeny) a v Čechách, kde mohou být pro 40. léta jistým překvapením a dokladem, že Jan na vládu v království nerezignoval.

Je jen škoda, že autor konkrétnější pasáže své práce více nerozvedl. Pracné a záslužné studium pramenů se tak poněkud rozplynulo v uváděných příkladech. Z. Vašek evidentně nechtěl text zatížit přílišnými podrobnostmi, ale práce by se jimi stala čtivější a snáze využitelná i jako významný vhled do myšlenkové sféry šlechty v širším slova smyslu, včetně její touhy pro reprezentaci, jež se nejednou křížila s reálnou ekonomickou situací rodiny. Práci sice doplňuje chronologický přehled písemně doložitelných šlechtických darů, který ale čtenáři pomůže v orientaci jen částečně. Účelné by byly i přehledy věnované jednomu rodu, nebo nějakému zdůvodněnému prosopografickému vzorku, regionu (pomohl by tak i textu). Více pozornosti by si zasloužily i dary s charitativním vyzněním, byť jsou v textu zmíněny, ale stranou zůstaly důvody jejich založení a většinou i náplň.

Z drobných připomínek: ke zmínce o „*imitatio regis*“ mohl být uveden i článek Patrika Fisky, *Zum Verhältnis Landesfürst – Klöster – Adel unter Herzog Rudolf IV. von Österreich (1358-1365)* in: *Soziale Bindungen und gesellschaftliche Strukturen im späten Mittelalter (14. – 16. Jahrhundert)*, hrsg. von Eva Schlotheuber und Hubertus Seibert, München 2012, v němž autor tuto tezi aplikuje na situaci v Rakousku. Není mi úplně jasné, v jakém smyslu autor myslí konstatování, že Eliška Rejčka nebyla „*soukromou osobou*“ (s. 228); klášterem v Kamenci je zřejmě myšlen Kamieniec Żąbkowicki (něm. Kamenz in Schlesien), což by mělo být uvedeno (s. 233), snad stály za zmínku i spory Jana Wüstehuba s vřatislavskými biskupy.

Shrnující závěr je přehledný a dostačující. Poznámkový aparát je vypracován pečlivě a dokládá autorovu práci s prameny (v převaze edičně zpřístupněnými) a velkým množstvím literatury.

Celkově hodnotím disertační práci Mgr. Zdeňka Vaška jako přínosnou, vypracovanou se zájmem a dobrou znalostí materie, doporučuji ji proto k obhajobě a navrhuji ji klasifikovat známkou „prospěl“.

Praha 8. srpna 2016

prof. PhDr. Lenka Bobková, CSc.
ÚČD FF UK, vedoucí práce